



Erken çocukluk dönemindeki çocuklarla gerçekleştirilen katılımcı araştırmalarda etik sorunlar

Ethical issues in participatory research with children in early childhood

Nefise Özok Bulut¹

Makale Geçmişi

Geliş : 28 Haziran 2021

Düzeltilme : 16 Mart 2022

Kabul : 5 Ekim 2022

Makale Türü

Derleme Makale

Article History

Received : 28 June 2021

Revised : 16 March 2022

Accepted : 5 October 2022

Article Type

Review Article

Öz: Araştırmacıların sahip olduğu çocuk algısı ve çocuğu kavramsallaştırma şekli, onları araştırma sürecine ne kadar dahil edeceklerini etkilemektedir. Bu çalışmada erken çocukluk dönemindeki çocuklarla gerçekleştirilen katılımcı araştırmaların farklı aşamalarında, araştırmacılar tarafından karşılaşılabilecek sorunlar ve dikkat edilmesi gereken noktalar tartışılmıştır. Çalışma kapsamında paylaşılan bilgi ve örnek araştırmalar, araştırmacılara net bir yön vermek yerine içgörü sağlamayı amaçlamaktadır. Tartışma dört başlık etrafında şekillendirilmiştir: (1) Erişim kazanma ve onam süreci; (2) Araştırmanın gerçekleştirildiği ortam; (3) Araştırmanın tasarlanması ve veri toplama süreci; (4) Verilerin analizi ve yaygınlaştırılması. Bu çalışmada ilgili konu tartışılırken araştırmacı tarafından çocukların aktif üreticiler olarak görüldüğü sosyal yapılandırmacı bakış açısı benimsenmiştir. Çalışmanın, etik bir araştırma oluşturma konusunda çocuklarla çalışacak araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk Dönemi, Çocuklar, Katılımcı Araştırma, Etik Sorunlar

Abstract: The researchers' perception and conceptualization, affect the degree of involvement of the children in the research process. In this study, issues encountered by researchers at different stages of participatory research with children in early childhood and considerations were discussed. The information and sample studies shared within the scope of the study aim to provide insight rather than directing the researchers. The discussion is shaped around four topics: (1) Process of gaining access and consent; (2) The setting of the research; (3) Research design and data collection; (4) Analysis and dissemination of data. In this study, the social constructivist perspective, where children are seen as active producers, adopted by the researcher. It is thought that the study will guide researchers who will work with children in creating an ethical research.

Keywords: Early Childhood, Children, Participatory Research, Ethical Issues

DOI: 10.24130/eccdjecs.1967202262404

SUMMARY

With the United Nations Convention on the Rights of the Child, adopted on 20 November 1989 and put into effect on 2 September 1990, children's participation rights topic came to the fore (UN, 1989). After this event, academics' interest in participant-based methodological approaches to research with children began to emerge. Participatory research, which has become popular in the last few decades, encourages children to look at their world with their own eyes and do research with them instead of with adults (Morgan et al., 2002). In contrast, children's participation brings along some problems, such as consent, privacy, and risk. Therefore, there are some points to be considered in participatory research. Such power imbalances can be prevented by listening to children and involving them more in research via collaborating with them.

This study discussed issues encountered at different stages of participatory research. While discussing the relevant subject, the researcher adopted a social constructivist perspective, in which children are portrait as active producers. It is suggested that the study might be an effective guide for researchers working with children.

1. Access Gain and Consent Process

The most critical question for researchers when planning the study is the possibility of harming the participants. It was approved by the ethics committee to protect participants from harm, benefit them, and ensure justice between individuals (Pale, 2019). In this process, the consent of the parents and the children is a must (Freeman & Mathison, 2009). Adult consent, called gatekeeper, can play a mediating or coercive role in researchers to access participants (Balén et al., 2006; Dockett & Perry, 2011). Thus, one issue to consider is how best to involve or inform parents in the research. In this process, they need to understand the importance of their children's research involvement and feel they can support and protect them (Baker, 2005). Consent from the child should be a central component of the research process, and it should be sought repeatedly, both explicitly and implicitly, at different stages of the research (Angell, Alexander, & Hunt, 2014). Moreover, presented tools such as forms, brochures, letters, sound recordings, video recordings, or presentations, should have a suitable language. Abbreviations and challenging sentences should be avoided. Diagrams, speech bubbles, pictures, and large printed visuals should be preferred (Bogolub & Thomas, 2005). As a result, the researcher's attitudes in the first interview will play a crucial role in building a relationship based on trust.

2. The Environment of the Research

The context of the research influences children's participation in the study. Familiar contexts, people, and experiences can encourage participation (Dockett & Perry, 2011; Ericsson & Boyd, 2017). The microcosmos of the study should be child-friendly and inspire confidence in them (Freeman & Mathison, 2009). Research

carried out at school and home can present some challenges. Thus, it could be argued that researchers should evaluate their options and select the environment that is most conducive to their work.

3. Research Design and Data Collection Process

Firstly, it is necessary to determine at which stages of the research children should be involved. Various methods can be used during the study to ensure children's participation. Before proceeding to the data collection, it is necessary to establish a relationship with the children. Thus, one can talk about daily events or emotions (Cameron, 2005). Whether technological tools such as cameras are used in the data collection, children may not want the researcher to see everything they take. Therefore, children should be allowed to delete the obtained data (Eckhoff, 2015; Hilppö et al., 2017; Pyle, 2013). Another point that Darbyshire, MacDougall, and Schiller (2005) highlights the utilization of more than one method to investigate children's experiences. In this way, the validity and reliability may increase. Finally, after the data collection, the participants should be given a response to the information they produce within the scope of the principle of reciprocity (Freeman & Mathison, 2009). Although giving gifts to participants is ethically controversial (Fargas-Malet et al., 2010), respecting and valuing children's contribution and time is crucial.

4. Analysis and Dissemination of Data

In participatory research, children are rarely involved in the analysis, presentation, and dissemination. Due to the fact that these phases necessitate careful consideration by researchers and present numerous ethical challenges (Spriggs & Gillam, 2019). Using technology to collect data can help stop adults from saying things by making sure that children's voices are heard and seen. To involve children in the process, they can be asked to choose their nicknames and create themes. If visual materials are published, it is necessary to ensure that these collected data do not harm the children in any way. Researchers should take advantage of ways such as blurring the face or image when using photographs (Nutbrown, 2010). However, children should be given enough time and support for the screenings and presentations to be made within the scope of dissemination, and data to be shared should be selected. Children should be encouraged to talk about their experiences. Moreover, digital presentations, film creations, and application guides should be developed.

Conclusion and Discussion

In recent years, studies on children have been increasing. However, several key issues were neglected in these studies. Thus, it is essential to review the problems encountered during the research to avoid violating children's rights. In this study, a social constructivist perspective was adopted by the researcher. The discussion was shaped around four topics: (1) Access gain and consent process; (2) The environment in which the research was conducted; (3) Research design and data collection process; (4) Analysis and dissemination of data. Using both conventional and innovative methods can help strike a balance by addressing some of the ethical and methodological issues of research. Researchers must be reflexive and

aware of the differences in working with children. Therefore ethical understandings will continue to be developed within the scope of research by paying attention to children's rights and relations with children, adopting a social constructivist perspective, and questioning the research process.

GİRİŞ

Çocuklar uzun zamandır araştırmaların konusunu oluşturmasına karşı onların araştırmalara katılım düzeyleri toplumda nasıl algılandıklarına göre değişmektedir. Çocukların dahil olduğu ve önemli katılımcılar olarak kabul edildiği araştırmalar ise nispeten yenidir. Bu noktada nitel araştırmalar çocukların kendileri ve çevreleri hakkındaki düşünce ve duygularının zenginliğinden yararlanma fırsatı sağlamaktadır. Buna karşı geleneksel nitel araştırma paradigmaları, çocuklardan elde edilen verilerin araştırma sorularına yanıt vermek için tek başına yeterli olmayacağına ve bu verilerin bir yetişkinden elde edilen verilerle desteklenmesi gerektiğine dayanmaktadır. Geleneksel güç ve uzman bilgisi kavramlarını yansıtan bu araştırmalar, çocukları aktif katılımcılardan ziyade araştırmanın nesnelere olarak gören yöntem ve yaklaşımları kullanarak onların marjinalleşmesine katkıda bulunur (Denov, 2010). Bu türden bir paradigmaya sahip olmak, çocukları olduğundan daha düşük bir konuma yerleştirir ve yetişkinler tarafından onların bakış açılarının ve düşüncelerinin anlaşılmasını engeller.

Çocukların araştırmalara aktif katılım hakları ise 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile gündeme gelmiştir (UN, 1989). Bu olayın ardından akademisyenlerin çocuklarla araştırma yapmaya yönelik katılımcı temelli metodolojik yaklaşımlara olan ilgisi ortaya çıkmaya ve artan bir anlayışla kabul görmeye başlamıştır. Çocuklarla gerçekleştirilen bu katılımcı araştırmaların, özellikle nitel araştırma yaklaşımlarında ortaya çıkan bir paradigma olduğuna ifade edilmektedir (Eckhoff, 2019a). Çocuklarla katılımcı araştırmalar, onların duygu, düşünce ve deneyimlerinin kendi sesleri aracılığıyla paylaşılmasını sağlar. Bu sayede araştırmanın tasarlanması, uygulanması, analiz edilmesi ve yaygınlaştırılması için tüm sorumluluk yetişkin araştırmacılara yüklenmemiş ve çocuklarla paylaşılmış olur. Katılımcı araştırmalar, çocukların araştırmaya aktif katılımını sağlamaya yönelik uygulamaları vurgular. Böylece çocukların yaşamları hakkında zengin bir içgörü sağlamayı ve onları yaşamlarının uzmanı olarak görmeyi amaçlar (Gallagher, 2008). Çocuklar genellikle nerede yaşadıkları, kiminle ilişki kurdukları, günlerini nasıl ve nerede geçirdikleri gibi önemli yaşam kararları üzerinde oldukça az kontrole sahiptir. Sesleri çoğu zaman duyulmaz; davranışları bile yetişkinlerin terimleriyle anlaşılır. Katılımcı araştırma bu noktada çocukların kendi toplulukları bağlamında, değişimin araçları haline geldiği bir ortamı yaratmak için değerli bir araştırmadır (Pase, 2019). Bununla birlikte çocukların katılımları, rıza, gizlilik ve risk gibi konularla ilgili birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir ve zamanla çocukların araştırma sorularını anlama ve fikirlerini etkili bir şekilde iletme becerileri konusunda birtakım endişeler ortaya çıkmıştır (Punch, 2002).

Pyle (2013) yakın zamanda araştırmacıların çocuklarla çalışırken üç temel zorlukla karşılaştıklarını açıklamıştır: gelişimsel uygunluk, dil engelleri ile yetişkinler ve çocuklar arasındaki güç dengesizliği. Çocuklar, gelişimsel özelliklerinden kaynaklı olarak bir konuya odaklanmakta güçlük çekebilirler. Örneğin, görüşme sırasında ortamda bulunan nesnelere çocukların dikkatini çekebilir. Bu durum çocukların sorulan sorulara odaklanmasına engel olup araştırmacıları zorlayabilir. Dil engelleri ise çocukların sahip oldukları kelime dağarcığından kaynaklanmaktadır. Çocuklar, araştırmacılar tarafından kullanılan kelimeleri anlamakta güçlük çekebilir veya araştırmacılar çocukların bakış açılarını yanlış yorumlayabilirler. Yetişkinler ve çocuklar arasındaki güç dengesizliği ise çocuklarla çalışan araştırmacıları en çok zorlayan unsur olarak görülmektedir. Bu güç dengesizliği, çocukların pasif alıcılar olarak görüldüğü ve araştırma sürecine katılımlarının sağlanmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Güç dengesizliğinin sebebi yaş, statü, yetkinlik ve deneyim farklılıkları olabilir. Çoğu çocuk, kendi görüşleriyle ilgilenen ve fikirlerini soran yetişkinlere alışkın değildir ve yetişkini bir otorite figürü olarak algılamaktadır (Flewitt, 2005; Punch, 2002). Araştırmacı otorite figürü rolünü üstlendiğinde ise çocuklar kendilerini rahat bir şekilde ifade etmekte zorlanabilmekte, yetişkini memnun etmeye çalışabilmekte ve sosyal olarak arzu edilen tepkiler verebilmektedir. (Cappello, 2005; Davis, 2007; Morrow ve Richards, 1996; Stephenson, 2009; Thomas ve O’Kane, 1998). Bu noktada yetişkinler ve çocuklar arasındaki güç dengesizliğinin giderilmesi önemlidir. Çocukların seslerinin duyulması, araştırmaya daha fazla dahil edilmeleri ve araştırmanın onlarla işbirliği içerisinde yürütülmesiyle bu türden güç dengesizlikleri ortadan kaldırılabilir. Darbyshire, MacDougall ve Schiller (2005) da güç eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasının, bu eşitsizliklerin ortaya çıktığı analiz aşaması da dahil olmak üzere araştırma süreci boyunca çocukların anlamlı katılımıyla sağlanabileceğini belirtmektedir. Bu dengelerin kurulmasıyla çocukları “pasif nesnelere” yerine “aktif ajanlar” olarak araştırmaya dahil etmek, araştırmanın kalitesini büyük ölçüde zenginleştirecektir (Fargas-Malet vd., 2010; Meo, 2010).

Çocukların araştırmalara aktif katılımlarının sağlanabilmesi için onların dünyalarını yetişkinlerden ziyade kendi gözleriyle keşfetme ve onların üzerinde değil, onlarla beraber araştırma yapma konusuna vurgu yapan katılımcı araştırmalardan yararlanılması gerekmektedir (Morgan vd., 2002). Bu araştırmalar son birkaç on yılda araştırmacılar tarafından popüler hale gelmeye başlamıştır (Christensen ve Prout, 2002; Cree vd., 2002; Eckhoff, 2015; Einarsdóttir, 2007; Gallacher ve Gallagher, 2008; Graham, Powell ve Truscott, 2016; Hunt, 2004; Kellett, 2011). Türkiye’de ise çocuklarla yapılan çalışmaların sayısının gün geçtikçe arttığı ancak bu çalışmaların çoğunda çocukların katılımlarının tam olarak sağlanmadığı görülmektedir. Bu durum, çocuklarla gerçekleştirilecek araştırmalarda onların katılımlarının nasıl üst düzeyde desteklenebileceğinin ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken noktaların ve karşılaşılabilecek etik sorunların tartışılmasının

önemini gündeme getirmektedir. Alanyazın incelemesi sonucunda uluslararası alanyazında bu konuya yönelik çalışmalar bulunmasına karşın (Einarsdóttir, 2007; Fargas-Malet vd., 2010; Powell ve Smith, 2009; Punch, 2002; Spriggs ve Gillam, 2019) Türkiye’de bu tür bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Bu sebeplerden dolayı mevcut çalışmada, erken çocukluk dönemindeki çocuklarla gerçekleştirilecek katılımcı araştırmalarda, çocukların katılımlarının nasıl üst düzeyde desteklenebileceği ve bu araştırmaların farklı aşamalarında araştırmacılar tarafından karşılaşılabilecek sorunlar ve dikkat edilmesi gereken noktalar tartışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle teorik bilgilere yer verilmiş ve bu bilgiler ilgili alanyazında yer alan araştırmalarla örneklendirilmiştir. Araştırmacıların sahip olduğu çocuk algısı ve çocuğu kavramsallaştırma şekli, onları araştırma sürecine ne kadar dahil edeceklerini etkilemektedir. Çalışma kapsamında ilgili konu tartışılırken araştırmacı tarafından çocukların aktif üreticiler olarak görüldüğu sosyal yapılandırmacı bir bakış açısı benimsenmiştir. Bu bakış akışı, çocukların sosyal aktörler olduğu ve sosyalleşmenin etkileşimli bir süreç olduğu inancına dayanan bir bakış açısıdır. Bu süreçte çocuklar hem çevreleri tarafından şekillendirilmekte hem de çevreyi şekillendirmektedir. Dolayısıyla sadece ortamdaki bilgiyi alan bireyler olarak görülmemektedir (Watson, 2001). Bu bakış açısıyla çalışan araştırmacılar, çocukların her zaman sosyal bir çevre ile etkileşim halinde olduklarını ve bu etkileşimlerin deneyimlerinin temelini oluşturduğunu varsayarlar (Freeman ve Mathison, 2009). Gerçekte de çocuklar aynı nesneyi, durumu veya olayı evrensel olarak standart bir şekilde deneyimlemeyip bunlara farklı şekillerde tepkiler verebilmektedir. Onların başkalarıyla ve araştırmacılarla kurduğu ilişkiler, buldukları ortamlar, doğal davranmalarını engelleyebilir ve elde edilen verilerin güvenilirliği ve geçerliğini zedeleyebilir. Bu sebeple çocuklarla yapılan çalışmalarda bu tür durumların bilincinde olunması ve gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir. Bu bilgilerden hareketle mevcut çalışmanın çocuklara odaklanan araştırmacılar için etik bir araştırma oluşturma konusunda yararlı bir başlangıç noktası sunacağı ve çocukların katılımlarının desteklenmesi konusunda araştırmacılar yol göstereceği düşünölmektedir.

Çalışmada alt başlıklar oluşturulurken bir araştırmayı meydana getiren aşamalar, Roger Hart (2008) tarafından oluşturulan katılım merdiveni metaforu ve ilgili alanyazında yer alan çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur. Bunun sonucunda çalışma; erişim kazanma ve onam süreci, araştırmanın gerçekleştirileceği ortam, araştırmanın tasarlanması ve veri toplama süreci, verilerin analizi ve yaygınlaştırılması başlıkları etrafında şekillendirilmiştir. Erişim kazanma ve onam süreci başlığında, çocukların araştırmaya dahil edilmesi sürecinde dikkat edilmesi gereken noktalar, karşılaşılabilecek sorunlar ve bunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirileceği ortam başlığında, çocuklarla araştırmanın gerçekleştirildiği farklı ortamların avantajları ve dezavantajları tartışılmıştır. Araştırmanın tasarlanması ve veri toplama süreci

başlığında, çocukların araştırmaya katılımlarının en üst düzeyde nasıl desteklenebileceği ve katılımları sağlanırken nelere dikkat edilmesi gerektiğine ilişkin bilgiler verilmiştir. Son olarak verilerin analizi ve yaygınlaştırılması başlığında, çocukların araştırmanın analizi, sunumu ve yaygınlaştırılması sürecine nasıl dahil edilebileceği açıklanmıştır.

1. Erişim Kazanma ve Onam Süreci

Araştırmacılar için çalışmayı planlarken en kritik soru, yaptıkları çalışmanın katılımcılara zarar verme durumudur. Etik kurul onayı, temelde katılımcıları zarardan korumak, onlara fayda sağlamak ve insanlar arasındaki adaleti sağlamak için kurulmuştur (Pale, 2019). Etik kurul onayı almak, çocuklarla araştırma yapma sürecinin sadece başlangıcını oluşturmaktadır. Bu süreçte ebeveynlerden izin alınması ve çocuklardan da onay alınması gerekmektedir (Freeman ve Mathison, 2009). Başlangıçta çocukların onamı göz ardı edilmiş ancak ilerleyen yıllarda birtakım haklara sahip olduklarına yönelik farkındalık arttıkça onlardan da özgür bir şekilde onam alınması gerektiği kabul edilmiştir (Fargas-Malet vd., 2010; Morrow, 2001; Thomas ve O’Kane, 1998). Buradaki özgürlükten kasıt, çocukların gönüllü katılımıyla ilgilidir. Ebeveynlerin onamına ek olarak çocuğun onamının alınması, ona bir birey olarak saygı gösterildiğinin de göstergesidir (Dockett ve Perry, 2011; Mishna, Antle ve Regehr, 2004). Uluslararası bağlamda çoğu etik kurul izni alınırken, çocuk katılımcıları içeren çalışmalarda kullanılmak üzere yazılı bir onam formunun istendiği belirtilmiştir (Lambert ve Glacken, 2011). Buna karşın Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalarda üniversiteler tarafından istenilen etik kurul evrakları arasında çocuk onam formlarının yer almayıp sadece ebeveyn onam formlarının yer alması, bu izni yazılı olarak zorunlu hale getirmemektedir. Dolayısıyla bu durum, araştırmacıların çalışma etiği anlayışına bırakılmaktadır.

Çocuklar araştırmaya katılmak istedikleri halde bazı zamanlarda bu istekleri bir yetişkin tarafından geçersiz kılınabilmektedir (Heath vd., 2007). Kapı tutucu (gatekeeper) olarak isimlendirilen yetişkin onayı, araştırmacıların katılımcılara erişmesinde arabulucu veya zorlayıcı bir rol üstlenebilir (Balén vd., 2006; Dockett ve Perry, 2011; Powell ve Smith, 2009). Kapı tutucular, özellikle fotoğraf, video ve ses kayıt cihazı gibi araçların kullanımı söz konusu olduğunda engelleyici olabilmekte ve katılımcıların araştırmaya dahil olmasına sınırlamalar getirebilmektedir (Gube, 2021). Husbye ve diğerlerinin (2012) çalışmasında olduğu gibi bazı ebeveynler aşırı koruyucu tutuma sahip olduklarından, çocuklarının yüzünün fotoğraf ve videolarda yer almasına izin vermeyebilir. Bu sebeplerden dolayı üzerinde düşünülmesi gereken bir konu, ebeveynlerin araştırmaya en iyi nasıl dahil edileceği veya bilgilendirileceğidir. Öncelikle küçük çocukların araştırmaya katılımlarını sağlama konusu, katılımlarına karar verme konusunda söz sahibi olan yetişkinler ile yakın bir şekilde

çalışmayı ve onama ilişkin kararların sorumluluğunu çocuklarıyla paylaşmaları için onları teşvik etmeyi gerektirir. Bu süreçte çocuklarının araştırmaya dahil olmalarının önemini anlamaları ve onları destekleyip koruyabileceklerini hissetmeleri gerekmektedir (Baker, 2005). Bu kapsamda araştırmada etik kurul onayının alınmasının ardından hem çocuklardan hem de ebeveynlerinden yazılı izin alınabilir. İzin alınırken çocuklara gelişimlerine uygun bir dil kullanılarak herhangi bir zamanda ve herhangi bir gerekçe göstermeksizin araştırmadan çekilebilecekleri belirtilebilir ve araştırmanın amacı açıklanabilir (Bell ve Cartmell, 2019). Hem çocuklara hem de ailelere araştırmanın içeriği ve süresi hakkında bilgi verilebilir. Aynı zamanda araştırma kapsamında görsel araçlardan yararlanılması düşünülüyorsa, çocukların fotoğrafının çekileceği, bunları kullanmadan önce onların görmesine izin verileceği ve kullanılmasını istemedikleri olursa silineceği belirtilebilir (Pase, 2019). Bu sayede ebeveynlerin hem kendilerini hem de çocuklarını güvende hissetmeleri ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmaları sağlanabilir. Ebeveynlerin izinlerinin alınması noktasında araştırmacılar, çalışmanın gerçekleştirileceği kurumda çalışan birisinden de destek alabilir. Bu noktada araştırmacının hem ilgili kurum ve kuruluşlarda çalışan bireylere hem de ebeveynlere araştırmaya ilişkin yeterince bilgi vermesi, sorularını cevaplaması, araştırmanın önemini vurgulaması, bu verileri neden toplamak istediğini ve bu verilerle ne yapacağını açıklığa kavuşturması önemlidir. Aynı zamanda fotoğraf ve video gibi görsel araçlardan yararlanılacaksa bunların araştırma raporunda kullanım durumuna ilişkin de ailelere ve çocuklara bilgi verilmesi (Husbye vd., 2012) ve onlardan izin alınması (Whiting, 2015) gerekmektedir. Araştırma raporunda bu araçlardan üretilen verilere yer verilmesi düşünülüyor ise bunların imha edileceği belirtilmelidir (Aladağ, 2019; Bell ve Cartmell, 2019). Tüm bunların yetişkinlerin araştırmaya yönelik endişelerini en aza indirerek onların onamlarının alınması ve çocukların araştırmaya aktif olarak katılımlarının sağlanması konusunda araştırmacılara destek olacağı düşünülmektedir. Kurumlardan destek almanın zorlayıcı olduğu durumlarda ise ebeveynleri ve çocukları araştırmaya dahil etmek için ilanlar, gazete reklamları ve posterlerden yararlanılabilir. Bunlara yanıt veren ebeveynler, çocuklarının araştırmaya katılması konusunda gönüllü olacaktır (Freeman ve Mathison, 2009).

Katılımcılar tarafından onam verilmesi için kendilerine sağlanan bilginin niteliği ve şeffaflığı da çok önemlidir. Çocukların onamlarının alınması sürecinde, ebeveyn onam formlarının içine çocuklar için resimlerin bulunduğu çocuk dostu bir bilgi sayfası eklenebilir ve ebeveynlerden evde çocukları ile bunu tartışmaları istenebilir (Truscott, 2020). Bunun yanı sıra hem çocuklara araştırmanın amacının açıklanması hem de onların deneyimlerinin belirlenmeye çalışılması sürecinde minderlere oturulabilir, slayt hazırlanabilir, bez bebek veya kuklalardan yararlanılabilir (Gray ve Winter, 2011; Truscott, 2020). Araştırmacıların onam sürecinde çocuklara farklı alternatifleri sunması da önemlidir. Bu kapsamda çocuklara konuşma, ses kayıt cihazı, tek kullanımlık kamera, çıkartma,

resim yapma ve rol yapma gibi çeşitli alternatifler sunulabilir (Dockett ve Perry, 2011; Gray ve Winter, 2011). Buna ek olarak çocuklara sunulan form, broşür, mektup, ses kaydı, video kaydı veya sunumda yaş ve gelişimlerine uygun basit bir dil kullanılmalı, kısaltmalardan ve emir cümlelerinden sakınılmalı, diyagramlar, konuşma balonları, resimler ve büyük baskılı görsellere yer verilmelidir. Anlaşılabilirliği ve okunurluğu kolaylaştırması adına alt başlıklardan yararlanmak da faydalı olacaktır (Bogolub ve Thomas, 2005). Aynı zamanda çocukların araştırmayı aktif olarak takip edebilmelerine yardımcı olması için araştırmacının adımları ve zamanını gösteren bir karton hazırlanıp sınıfa asılabilir (Aladağ, 2019).

Erişim kazanma ve onam sürecinde araştırmacılar tarafından dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta çocukların, katılımın gönüllü doğasına ilişkin anlayışlarının birçok durumdan etkilenebileceğidir. Çocukların yetişkinlere yönelik algıladığı yükümlülükler ve yetişkinlerin tepkisinden çekinme durumları buna örnek verilebilir (David, Edwards ve Allred, 2001). Çünkü genellikle yetişkinler tarafından çocuklara, onların sözlerini dinlemeleri ve onlarla tartışmalarını gerektiği söylenmektedir (Freeman ve Mathison, 2009). Bu sebeple çocuğun onamı, araştırma sürecinde merkezi bir unsur olmalı ve onun rızası, araştırmacının farklı aşamalarında hem açık hem de örtülü olarak tekrar tekrar aranmalıdır (Angell, Alexander ve Hunt, 2014). Benzer şekilde çocuklara araştırma ve araştırmacının içerisindeki rolleri hakkında bilgi vermek de tek seferlik bir süreç değildir. Bu süreç, araştırmacının farklı aşamalarında katılımcılara ek bilgilerin sunulacağı, onların bu süregelen bilgilere dayanarak katılımlarını yeniden değerlendirecekleri ve araştırma süresi boyunca devam eden bir döngüdür (Conroy ve Harcourt, 2009). Dolayısıyla bu onayın her veri toplandığında yeniden müzakere edilmesi gerekmektedir (Flewitt, 2005). Böylece katılımcılar, katılımlarını yeniden gözden geçirebilir ve değiştirebilir (Dockett ve Perry, 2011). Çocukların beden dili ve katılım düzeylerinin gözlemlenmesi, onların katılmaya istekli olduklarına dair göstergeler sağlayabilir (Flewitt, 2005). Bu kapsamda araştırma süresince çıkartma, çizim, ses kayıt cihazı ve tek kullanımlık kameralar aracılığıyla çocukların katılım durumları anlamaya çalışılabilir (Gray ve Winter, 2011). Çocuklara öncelikle o gün ne yapacaklarına ilişkin bilgi verilip bunun kulağa hoş gelip gelmediği ve sorusunun olup olmadığı sorulabilir (Phelan ve Kinsella, 2013). Bunun yanı sıra bazen çocuklar araştırmaya katılmayı kabul ettiği halde süreç içerisinde isteksiz görünebilir. Bu durum Truscott'un (2020) çalışmasında olduğu gibi çocukların başka bir etkinlik yapma isteklerinden kaynaklanabilir. Çocuklar araştırmaya katılımlarını kısa süreliğine durdurup sonrasında yeniden devam etmek isteyebilecekleri gibi araştırmadan tamamen çıkmak istediklerini de belirtebilirler. Bu tür durumlarda çocukların kararına saygı gösterilmesi ve araştırmadan çıkmalarına izin verilmesi gerekmektedir (Kay vd., 2003). Tüm bunlar sayesinde yetişkin ve çocuk arasındaki güç dengesizliğinin en aza indirilmeye çalışılarak çocukların kendilerini rahat bir şekilde ifade

etmelerinin desteklenebileceği ve araştırmaya katılmaya istekli olma durumlarının belirlenebileceği düşünölmektedir.

Özetle çocukların erişim ve onamlarının alınması sürecinde öncelikle ebeveynlere erişimin sağlanması ve onların onamlarının alınması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için hem ebeveynlerin hem de çocukların şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca ebeveynlerin, çocuklarının araştırmaya katılımlarının önemini anlamaları ve sürece dahil olmalarına izin verilmesi bu süreci kolaylaştıracaktır. Araştırmacıların tüm bunları yapabilmeleri için de potansiyel katılımcıları hakkında yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmaları gerekmektedir. Bunlara ek olarak araştırma boyunca çocukların gönüllü katılım durumlarının gözlemlenmesi ve anlaşılmaya çalışılması, çocuklar çalışmadan ayrılmak istiyorlarsa bu duruma saygı gösterilmesi oldukça önemlidir. Bu sayede yetişkin ve çocuk arasındaki güç dengesizliği en aza indirilebilecek ve çocukların gönüllü katılımları desteklenebilecektir. Araştırmacılar tarafından çocuktan onam alma sürecinin aslında çocuklar ve araştırmacının ilk görüşmesini oluşturduğu düşünöldüğünde, ne kadar değerli olduğu anlaşılmaktadır. İlk görüşmede araştırmacının tavrı, kendini tanıtmayı, çocuklarla iletişim kurma biçimi, onlara sorduğu sorular ve sorulara verdiği cevaplar, onlarla ilişki geliştirmesinde ve güven inşa etmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu sayede çocukların aktif katılımlarının desteklenebileceği ve elde edilen verilerin güvenilirliğinin artırılabilceği düşünölmektedir.

2. Araştırmanın Gerçekleştirileceği Ortam

Araştırmacılar çocuklarla temasın gerçekeşceği ortamlar üzerinde genellikle çok az kontrole sahiptir. Bazen bu alanlar, mahremiyet ve yeterli alan, çizim için masalar, oturmak için halılar veya kanepeler sundukları için bireysel veya grup temelli faaliyetler açısından elverişlidir. Bazen de küçük veya gürültülü olup ilgi çekicilikten ve mahremiyetten yoksun olabilir. Oysaki araştırmanın yürütöldüğu ortamlar, çocukların araştırmaya katılımı konusundaki seçimlerini etkilediğinden oldukça önemlidir. Çünkü tanıdık ortamlar, kişiler ve deneyimler, katılımı teşvik edebilir (Dockett ve Perry, 2011; Ericsson ve Boyd, 2017) ve çocukların ne hakkında konuşacağını etkileyebilir (Barker ve Weller, 2003; Hill, 2006). Husbye ve diğerlerinin (2012) çalışmasında olduğu gibi katılımcılar araştırmacıyı tanıdıklarında veri toplama süreci boyunca kendilerini daha rahat hissedebilirler. Aynı zamanda araştırmacının ebeveynler ve çocuklarla arasında ilişki oluşturması ve güven inşa etmesi için zaman ayırmasına gerek kalmayabilir. Araştırmaların gerçekeştirileceği ortamın türü fark etmeksizin çocuk dostu olması ve onlarda güven uyandırmasının ilk koşul olduğu

söylenbilir (Freeman ve Mathison, 2009). Bununla birlikte araştırmanın yapıldığı ortamın türü farklı avantajları ve dezavantajları beraberinde getirmektedir.

Çocuklar pek çok durumda kendilerini evlerinde rahat hissedebilir. Benzer şekilde ebeveynler de araştırmayı yakından takip edebildiği için çocuklarının güvende olduğunu hissedeceğinden araştırmaya katılma konusunda daha istekli olabilir. Ev ortamında gerçekleştirilecek araştırmalarda, araştırmacının öncelikle tüm aile bireyleriyle bir ilişki kurması ve güven geliştirmesi gerekmektedir (Whiting, 2015). Bu kapsamda araştırmaya başlamadan önce birden fazla kez ev ziyareti gerçekleştirilmesi ve araştırmaya yönelik şeffaf olunması önerilebilir. Ebeveynler genellikle araştırmaya ilişkin meraklı olduklarından araştırmaya müdahalede bulunabilirler (Freeman ve Mathison, 2009). Bu sebeple ev ortamında doğru alanı bulmak oldukça önemlidir. Bununla birlikte bu tür ortamlarda ebeveynlerin müdahale edemeyeceği bir yer bulmak güç olabileceği gibi çocuğun korunması nedeniyle araştırmanın özel bir odada yapılmasını istemek de uygun olmayabilir (Barker ve Weller, 2003). Bu tür durumlarda hem ailelerin hem de çocukların kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak için öncelikle mutfak veya salon masası gibi aile üyelerinin bulunduğu ortamlar tercih edilebilir. Bunun yanı sıra araştırmanın gerçekleştirildiği odanın kapısı açık bırakılabilir veya bahçe gibi herkesin kolaylıkla erişebileceği açık alanlardan yararlanılabilir. Buna karşın bu ortamlar ailelerin müdahalede bulunma durumlarını artırabileceğinden araştırmacıları zorlayabilir ve çocukların ailelerinden kaynaklı olarak dürüst cevaplar vermesini ve kendini rahat bir şekilde ifade etmesini engelleyebilir. Aynı zamanda dikkatlerinin kolaylıkla dağılmasına sebep olabilir. Dolayısıyla araştırmacıların bu durumlara hazırlıklı olması gerekmektedir. Araştırmanın ilerleyen zamanlarında çocuklarla ilişki geliştirildikçe onlara çalışmak istedikleri yer sorulabilir. Phelan ve Kinsella'nın (2013) çalışmasında olduğu gibi çocukların zamanla mahremiyete önem vererek oyun odası, kendi odası gibi aile üyelerinin az uğradığı yerleri tercih edeceği öngörülmektedir. Ev ortamında gerçekleştirilecek araştırmaların bir diğer dezavantajı; çocukların, arkadaşlarıyla vakit geçirmek veya parkta oynamak gibi aktiviteleri yapmak isteyebileceğinden isteksiz olabileceği durumlarıdır. Bu noktada araştırmanın onlar için ilgi çekici şekilde planlanması ve amacına uygun olarak ev dışında farklı mekanlardan yararlanılması ve araştırmaya en üst düzeyden katılımlarının desteklenmesi önerilebilir.

Okullarda gerçekleştirilen çalışmalar özellikle çocukların okul deneyimlerine odaklanan veya sınıf gözlemi ve odak grup görüşmelerine dayalı araştırmalarda tercih edilmektedir (Eckhoff, 2015). Ev ortamında gerçekleştirilen çalışmalardan farklı olarak bu çalışmalar pek çok katılımcıya aynı anda ulaşmayı mümkün kıldığından araştırmacılar için zaman kısıtlamasını en aza indirmektedir. Buna karşın bu araştırmalarda, ebeveynlere ek olarak kurum yöneticisinden ve öğretmenlerden izin almak

ve onlarla da güvene dayalı bir ilişki geliştirmek gerekmektedir. Bu kapsamda araştırmanın çocuklara sağlayacağı yararların anlatılması ve süreç hakkında şeffaf olunması önerilebilir. Okul ortamında gerçekleştirilen araştırmalarda ebeveynlerle ilişki kurmak ve onların güvenlerini kazanmak zorlayıcı olabilmektedir. Sınıf öğretmeninden destek alınması ve ebeveynlerin sürece dahil edilmesi, bu zorluğun üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Örneğin, araştırma sürecinde ebeveynler bazı zamanlarda sınıf ortamına davet edilebilir, ev ziyaretleri gerçekleştirilebilir veya ebeveynlerin çocuklarıyla yapabilecekleri ev etkinlikleri verilebilir. Bunların yanı sıra çocuklar okul ortamında gerçekleştirilen araştırmaları okul çalışması, araştırmacıyı da öğretmen rolünde algılayabilir (Goodenough vd., 2003; Hill, 2006) ve sorulara doğru yanıt vermesi gerektiğini düşünebilir (Punch, 2002). Bu noktada araştırmacıların, soruların doğru yanıtının olmadığını çocuklara belirtmesi ve onların da sorular sormasına imkan tanınması önemlidir. Ayrıca çocukların araştırmayı okul çalışması olarak algılamamaları için araştırmanın amacı doğrultusunda doğa tarihi müzesi gibi alan gezilerinden yararlanılabilir (Eckhoff, 2019a). Bu tür geziler genellikle yetişkinler tarafından başlatılsa da çocuklara çevre içerisindeki aktiviteleri veya eylemlerine yönelik seçim yapma fırsatı ve zengin deneyimler sunar, onların motivasyonlarını artırır (Kızıldaş ve Sak, 2016). Ayrıca fotoğraf makinesi gibi görsel araçların kullanımına uygundur. Bu açılarından bakıldığında daha az yapılandırılmıştır ve çocukların araştırmaya katılımını teşvik edebilir.

Özetle çocuklarla okul ve ev ortamında gerçekleştirilen çalışmaların birtakım avantaj ve zorlukları beraberinde getirdiği, bu nedenle araştırmacının seçenekler üzerinde düşünüp çalışmasına en uygun olan ortamı seçmesi gerektiği ifade edilebilir. Araştırmanın gerçekleştirildiği ortamlar aynı zamanda çocukların kendilerini rahat ve dürüst bir şekilde ifade etme durumlarını etkilemektedir. Araştırmacılar sorulan soruların doğru veya yanlış cevabının olmadığını çocuklara açıklayarak onların gergin hissetmemelerine ve düşüncelerini özgürce belirtmelerine destek olabilir. Benzer şekilde çocuklarla yan yana oturulabilecek, dikkat dağıtıcı eşya ve sestən uzak bir ortam tercih edilebilir (Akar-Gençer, 2019). Çocuklar veri toplama sürecine dahil edilecekse belli bir sınır dahilinde özgürce veri toplayabilecekleri ortamlar sunulabilir (Bilir-Seyhan, 2013). Mümkünse çocuklara o gün nerede çalışmak istedikleri sorulup onların ortamı seçmesi desteklenebilir.

3. Araştırmanın Tasarlanması ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın tasarlanması ve veri toplama sürecinin ilk basamağı, çocukların bu sürecin hangi aşamalarında yer alacağını belirlenmesidir. Çocukların katılımlarının, istekleri ve yeterliliklerinin en üst düzeyde nasıl desteklenebileceğine ve neyin katılım olmadığına ilişkin Roger Hart (2008) tarafından sekiz basamaktan oluşan katılım merdiveni metaforu kullanılmaktadır. Bu basamaklar

aşağıdan yukarıya doğru manipülasyon, dekorasyon, yapmacıklık/sembolik, görevlendirilmiş ancak bilgilendirilmiş, danışılmış ve bilgilendirilmiş, yetişkin tarafından başlatılmış ve kararlar çocuklarla paylaşılmış, çocuk tarafından başlatılmış ve yönlendirilmiş, çocuk tarafından başlatılmış ve kararlar yetişkinlerle paylaşılmış şeklindedir. Merdivenin ilk üç basamağında çocuğun katılımı sağlanmadığından bu basamaklardan kaçınılması önerilmektedir. Çünkü manipülasyonda çocuklar görüşlerinin ve katılımlarının neye hizmet ettiğinin farkında değildir; dekorasyonda çocuklar eylem ve etkinliklerdeki dekoratif unsurlar olarak bulundurulur; maskotlukta ise sözde katılım vardır yani çocukların görüşleri göstermelik olarak alınır. Bunların dışında önerilen diğer basamaklarda ise çocukların katılımları şu şekilde sağlanmaktadır: Dördüncü basamakta süreç yetişkinler tarafından başlatılır, çocuklar bilgilendirilerek gönüllülük durumlarına göre görevlendirilirler. Beşinci basamakta süreç yine yetişkinler tarafından başlatılır ancak çocuklar süreci anlar ve onlara danışılır. Altıncı basamakta ilk fikir çocuklardan çıkar ama çocuklar planlamanın ve uygulamanın her aşamasına dahil edilirler. Sadece görüşleri alınmakla kalmaz aynı zamanda karar verme aşamasına da dahil edilirler. Yedinci basamakta ilk fikir çocuklardan gelir ve projenin nasıl yürütüleceğine çocuklar karar verirler. Yetişkinler halihazırda bulunur ama görev almazlar. Sekizinci basamakta fikirler çocuklardan çıkar, projeyi çocuklar kurar ve yetişkinleri karar verme sürecine katılmaya davet ederler. Görüldüğü gibi merdivenin üst basamaklarına çıkıldıkça çocukların araştırmaya katılım düzeyleri artmaktadır. Merdiven metaforuna ilişkin unutulmaması gereken noktalardan biri, her zaman en üst basamakta katılımın sağlanmasının gerekmediğidir. Aynı proje içerisinde bulunan çocukların katılım düzeyleri isteklerine göre birbirinden farklılaşabilir. Buna karşın çocuklarla gerçekleştirilen pek çok çalışmada çocuk katılımının dördüncü veya beşinci basamakta kaldığı görülmektedir (Aldemir ve Kermani, 2017; Edwards vd., 2016; Haden vd., 2014; Öztürk, 2020; Turhan, 2020). Bazı araştırmalarda ise çocukların katılımının yedinci veya sekizinci basamaklara kadar çıktığı tespit edilmiştir (Akar-Gençer, 2019; Aladağ, 2019; Bell ve Cartmell, 2019; Eckhoff, 2015; Eckhoff, 2019a; Gray ve Winter, 2011; Truscott; 2020).

Araştırmacılar tarafından çocukların araştırma sürecinin hangi aşamalarında yer alacağı belirlenmesinin ardından, veri toplama aşamasına geçilmeden önce çocuklarla ilişkinin kurulması gerekmektedir. Bu bağlamda günlük olaylar veya duygulara yönelik sohbet edilebilir. Sohbet edilirken veya soru sorulurken sorgulayıcı bir tutum takınılması, araştırmacının da kendisi hakkında bir şeyler anlatması, çocuğu da soru sorması yönünde teşvik etmesi önemlidir (Cameron, 2005). Sohbetin yanı sıra araştırmacılar çocukların etkinliklerine dahil olabilir veya onlarla drama, kitap okuma, resim yapma ve birlikte fotoğraf çekme gibi buz kırıcı aktiviteler gerçekleştirebilir (Akar-Gençer, 2019; Cardellini, 2017; Pyle, 2013). Tüm bu çalışmalar araştırmacının hem çocuklarla ilişki geliştirmesini hem de onların gözündeki öğretmen rolünden farklılaşabilmesini sağlayacaktır.

Araştırmanın amacına uygun bir şekilde çocukların katılımını sağlayabilmek için farklı yollardan yararlanılabilir. İlk olarak araştırmanın konusunun ve veri toplama sürecinin çocuklar açısından ilgi çekici olması ve onların katılımını desteklemesi gerekmektedir. Bazı araştırmaların amacı gereği çocuklarla yüz yüze görüşme yapmak önemli olsa da çocukların aktif bir şekilde araştırma sürecine dahil olabilmeleri için doğrudan görüşme yapma gibi bazı geleneksel veri toplama yöntemlerine ek olarak daha az müdahaleci olan (Green ve Denov, 2019) teknolojik ve görsel araçlardan yararlanılabilir (Hilppö vd., 2017). Örneğin çocukların iç ve dış mekanlara ilişkin düşünceleri, gün içerisinde tükettikleri besinler ve sağlık algılarını anlamak amacıyla görüşme tekniğinin yanı sıra onların çektiği fotoğraflardan yararlanılabilir (Bilir-Seyhan, 2013; Çandır, 2020; Orkun, 2012). Araştırmalarda bu türden araçların kullanılmasının temel yararı, hem çocukların kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilmeleri hem de bu araçları kullanmaktan ve kullanmayı öğrenmekten keyif almalarıdır. Bu türden veri toplama araçları yenilikçi teknikler olarak isimlendirilir ve daha çocuk dostudur (Punch, 2002). Örneğin, araştırmalarda resim, fotoğraf, video, dijital oyun gibi araçların kullanılması hem çocuklara düşünmeleri için zaman tanır hem de anında yanıt vermek zorunda kalmaları yerine aşamalı bir şekilde fikir oluşturmalarını destekler (Harden vd., 2000). Ayrıca küçük çocukların kelime dağarcığı yetişkinlerinkinden önemli ölçüde daha düşük olduğu için sadece görüşme gibi sözlü veri toplama araçlarının kullanılması, onların düşüncelerini ve duygularını ifade etmelerini zorlaştırabilir (Bell ve Cartmell, 2019). Dolayısıyla resim, fotoğraf, video, dijital oyun gibi araçların konuşma odağı olarak kullanımı, çocukların hem görsel hem de sözlü yollarla iletişim kurmalarını sağlayarak iletişim zorluklarının giderilmesine yardımcı olacaktır (Stephenson, 2009). Bu kapsamda çocukların okul ve doğa ortamlarında oyun deneyimleri veya yaptıkları etkinlikler fotoğraflar aracılığıyla keşfedilebilir (Bell ve Cartmell, 2019; Truscott, 2020; Whiting, 2020). Benzer şekilde çocukların gözünden okul deneyimlerini veya hayal ettikleri sınıfı anlamak için onların çektiği fotoğraflardan yararlanılabilir (Aladağ, 2019; Eckhoff, 2015; Gray ve Winter, 2011; Hilppö vd., 2017; Pyle, 2013). Bunların yanı sıra araştırma sürecinde çocuklar tarafından çekilen videolardan yararlanılarak onların sınıfta öğrendiklerini yeni bir ortama aktarma, film üretme veya araştırmayı deneyimleme süreçleri incelenebilir (Akar-Gençer, 2019; Eckhoff, 2019a; Husbye vd., 2012; Phelan ve Kinsella, 2013).

Yetişkinden yetişkine olduğu gibi çocuktan çocuğa da tercihler ve yetkinlikler değiştiğinden, çocuklarla araştırma yapmak için ideal veri toplama araçlarını bulmak oldukça zordur (Punch, 2002). Bu sebeple dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de çocuklara araştırma süresince seçeneklerin sunulmasıdır. Örneğin, araştırma kapsamında sıcak hava balonunun tasarlanmasına yönelik gerçekleştirilen bir etkinlikte bazı çocuklar tasarımlarının fotoğrafını çekmeyi tercih ederken bazıları tasarımlarını bilgisayar ortamında çizmeyi tercih edebilir. Bununla birlikte çocuklara sadece

seçenekler sunmakla kalmayıp onlarla ürettikleri veriler hakkında konuşulması ve bunlara ilişkin notların alınması, hem onların veri toplama sürecine daha fazla dahil olmasını sağlayacak hem de analiz sürecine katılımını kolaylaştıracaktır. Buna karşın çalışmalarda araştırmacılar tarafından süreç içerisinde aşırı notların alınması dikkat dağıtıcı olabileceği gibi sürecin serbest akışını kesintiye uğratabilir. Bunun yerine çocuklar tarafından ifade edilen cümleler kaydedilirken ses kayıt cihazı veya kameralardan yararlanılabilir (Bell ve Cartmel, 2019). Bunların dikkat dağıtıcı olması durumunda mümkünse araştırmacılar, sahadan döndükten sonra çocuklardan elde ettikleri verileri sadece araştırmacı günlüğüne kaydedebilir. Bu sayede çocukların gözünde araştırmacının öğretmen rolünde otorite figürü olarak görünmesi engellenebilecek ve onların içerisine dahil olması sağlanabilecektir. Tüm bunlar araştırmacının çocuklarla ilişki geliştirebilmesi ve güvenilir bilgiler edinebilmesi için oldukça önemlidir.

Çocuklarla gerçekleştirilen araştırmaların veri toplama sürecinde fotoğraf makinesi ve kamera gibi teknolojik araçlardan yararlanılması planlanıyorsa, araştırmanın öncesinde araçların kullanımına ilişkin çocuklara bilgi verildiği ve deneme yapabilmeleri için ortam oluşturulduğu görülmüştür (Akar-Gençer, 2019; Bell ve Cartmell, 2019; Bilir-Seyhan, 2013; Eckhoff, 2015; Hilppö vd., 2017). Benzer şekilde Pyle (2013), amaçlı fotoğraf çekmeyi teşvik etmek için çocuklara anaokuluyla ilgili bir kitap okumuş ve bu kitap doğrultusunda sınıf ortamında olması gerektiğini düşündükleri şeyler hakkında onlarla tartışmıştır. Ardından deneme yapmalarını teşvik etmek için belirttikleri önemli yerler, etkinlikler ve insanlara yönelik ikişer fotoğraf çekmeleri istenmiştir. Bu yolla çocuklar veri toplama sürecine hazırlanmıştır. Akar-Gençer'in (2019) çalışmasında da çocuklara ses kayıt cihazı ve kameraları kullanmaları için fırsat tanınmıştır. Teknolojik araçların kullanımıyla çocuk katılımının sağlandığı araştırmalarda, çocukların araştırma odağında yer alan durumdan uzaklaşarak teknolojik araçlara odaklanmaları ihtimali de söz konusudur. Husbye ve diğerleri (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada olduğu gibi çocuklar dijital araçlarla meşgul olmaktan keyif alıp araştırmayla daha az ilgilenebilmektedir. Bunun yanı sıra çocuklar kendilerine kameralar verildiğinde, özgür oldukları için kamerayı amacı dışında kullanarak saklamak istediği her şeyin fotoğrafını çekebilir (Punch, 2002). Ayrıca fotoğraflarda yer alabilecek herkesten bilgilendirilmiş onam alınması neredeyse imkansız olduğu için bu tür araçların kullanılması gizlilik konusunda etik sorunlar doğurabilir (Fargas-Malet vd., 2010). Bu sebeple fotoğraf ve video gibi teknolojik araçların çocuklar tarafından kullanımı söz konusu olduğunda, veri toplama aşamasına geçilmeden önce çocuklara sözlü izin almadan birinin fotoğrafını ve videosunu çekemeyecekleri anlatılmalıdır. (Bell ve Cartmel, 2019). Ayrıca çocukların bu araçları rahat bir şekilde kullanabilmesi ve etik sorunların oluşmaması için kalabalık olmayan ortamlar tercih edilebilir.

Teknolojik araçların kullanılmasının diğer bir dezavantajı çok fazla verinin üretilmesi ve her birine ilişkin çocuklarla konuşmanın zorlayıcı olmasıdır. Ayrıca her çocuğa kamera, bilgisayar, fotoğraf makinesi gibi teknolojik araçların temin edilmesi oldukça maliyetlidir (Punch, 2002). Böyle durumlarda Eckhoff (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada olduğu gibi çocuklar gruplara ayrılabilir ve her gruba fotoğraf makinesi, kamera, bilgisayar gibi teknolojik araçlar verilebilir. Darbyshire, MacDougall ve Schiller (2005) tarafından vurgulanan diğer bir nokta, çocukların deneyimlerini araştırmak için birden fazla yöntemin kullanılmasıdır. Bu sayede yalnızca verilerin artması sağlanmayacak aynı zamanda tek bir veri toplama yöntemine güvenerek erişilmesi zor olabilecek tamamlayıcı içgörüler ve anlayışlar edinilecektir. Bu kapsamda çocuklarla teknolojik araçların kullanımına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda (Akar-Gençer, 2019; Aladağ, 2019; Bell ve Cartmel, 2019; Bilir-Seyhan, 2013; Çandır, 2020; Eckhoff, 2019a; Gray ve Winter, 2011; Husbye vd., 2012) genellikle birden fazla veri toplama tekniğinden yararlanılarak veri üçgenlemesi yoluyla geçerlik ve güvenilirliğin artırılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Çocuklar her çektikleri fotoğrafın araştırmacı tarafından görülmesini istemeyebilir. Bu noktada fotoğrafları ilk onların göreceği ve fotoğraflar arasından istediğini çıkarma olanağına sahip olduğu belirtilmelidir (Clark-Ibáñez, 2004). Bu şekilde elde edilen verilerin silinmesi konusunda çocuklara fırsat sunulmalıdır. Çocuklarla gerçekleştirilen birçok çalışmada (Eckhoff, 2015; Hilppö vd., 2017; Pyle, 2013) araştırmacılar tarafından çocukların çektikleri görüntü veya videoların çocuklara ait olduğuna yönelik bir anlayışın olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda, çocukların çektikleri şeyleri gün sonunda silme veya saklama konusunda karar verebilecekleri, kalan video ve fotoğraflara bakılacağı ve neden böyle bir şeyin yapıldığına ilişkin açıklama yapılmıştır. Hilppö ve diğerleri (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çocukların fotoğrafları bilgisayara aktarılmış ve çocuklar bilgisayardan seçtikleri 2-9 arasındaki fotoğraf hakkında arkadaşlarına paylaşımda bulunmuşlardır. Bell ve Cartmel (2019) ise veri toplama süreci tamamlandıktan sonra çocuklar tarafından çekilen fotoğrafların çok sayıda olduğunu fark etmiş ve onlardan benzer olan fotoğrafları silmelerini istemiştir. Bunun yerine günlük olarak çocuklar tarafından istenmeyen fotoğrafların silinmesi hem daha yapılandırılmamış bir süreç olacak hem de onların oluşturduğu görüntüler hakkında düşünmelerini sağlayacaktır. Bunların aksi biçimde çocuklar tarafından çekilen tüm fotoğrafların araştırmacı tarafından görüntülendiği ve çocuklara istemedikleri fotoğrafları silebileceklerinin belirtilmediği araştırmalar da bulunmaktadır (Bilir-Seyhan, 2013; Çandır, 2020). Çocuklara ürettikleri verilere ilişkin seçme şansının verilmediği bu tür durumların, çocuklar tarafından araştırmacının otorite figürü olarak algılanmasına sebep olacağı ve araştırmacı ile çocuk arasındaki güç dengesizliğini artıracığı düşünülmektedir.

Veri toplama aşamasının ardından oluşturulan veriler hakkında çocuklarla sohbet edilmesi ve bunların not alınması önemlidir. Bu sayede çocukların duygu, düşünce ve deneyimleri anlaşılabilir olur. Buna karşın araştırmacılar genellikle çocukların ürettikleri verileri kendileri yorumlamakta, çocukları nadiren kendi katkılarına tanımlamaya ve yorumlamaya teşvik etmektedir (Angell, Alexander ve Hunt, 2014). Oysaki çocukların kendi ürettikleri veriler hakkında konuşmaları yönünde desteklenmesi, araştırmaya daha yüksek ve anlamlı bir çocuk katılımı düzeyi getirecektir. Bu kapsamda çocuklarla sohbet edilirken “nasıl, ne, neden, ne zaman, nerede ve kim” sözcükleri ile başlayan açık uçlu sorulardan yararlanılabilir. Bunlara ek olarak çocuklara “Fotoğrafını tarif eder misin? Fotoğrafta neler oluyor? Neden bu fotoğrafı çektin? Burada neler yaparsın? Bu fotoğraf bize müzedeki deneyimlerin hakkında ne anlatıyor? Bu fotoğraf, diğer çocuklara müzeyi ve çevresini anlatma konusunda nasıl fayda sağlayabilir? O ağaç hakkında neyi beğendin? Bu ekipmanı ne zaman kullanmanıza izin veriliyor?” gibi açık uçlu sorular sorulabilir (Bell ve Cartmel, 2019; Bilir-Seyhan, 2013; Çandır, 2020; Eckhoff, 2019a). Bu türden sorular araştırmacıların çocuklar tarafından üretilen verileri doğru bir şekilde anlamasına, bu sayede daha geçerli ve güvenilir veriler elde etmesine katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda hem çocukların veri toplama sürecine aktif olarak katılmasını hem de verilerin analizi sürecine hazırlanmasını sağlayarak araştırmaya daha üst düzeylerden katılımlarını destekleyecektir.

Son olarak veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra karşılıklılık ilkesi kapsamında katılımcılara ürettikleri bilginin karşılığının verilmesi gerekmektedir (Freeman ve Mathison, 2009). Katılımcılara hediye verilmesi etik açıdan tartışmalı (Fargas-Malet vd., 2010) olsa da çocukların katkısına ve zamanına saygı duymak ve değer vermek önemlidir. Whiting (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, çocuklara çalışma boyunca çektikleri fotoğrafları yerleştirebilmeleri için araştırmacı tarafından fotoğraf albümü ve çerçeve verilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın amacı doğrultusunda çocuklara sinema, tiyatro veya müze giriş bileti verilebilir, çocuklarla dijital ve eğitici oyunlar oynanabilir, araştırma sürecine ilişkin film oluşturulabilir veya merak ettikleri bir aracı kullanmayı öğrenmeleri sağlanabilir.

4. Verilerin Analizi ve Yaygınlaştırılması

Çocuklarla yapılan katılımcı araştırmalarda, çocuklar araştırmanın analizi, sunumu ve yaygınlaştırılması sürecine nadiren dahil edilmektedir. Çünkü bu aşamalar araştırmacıların çok dikkatli düşünmesini gerektirir ve etik açıdan çeşitli zorluklara sahiptir (Spriggs ve Gillam, 2019). İncelenen birçok çalışmada çocukların veri toplama sürecine dahil edilmesine karşın veri analiz sürecine dahil edilmediği görülmüştür (Akar-Gencer, 2019; Aladağ, 2019; Bilir-Seyhan, 2013;

Eckhoff, 2015; Hilppö vd., 2017; Husbye vd., 2012). Çocukların analiz sürecine dahil edilmeleri, araştırmayı daha derinlemesine anlamalarını sağlayacağından oldukça önemlidir. Geleneksel nitel araştırmalarda katılımcıların üretilen verilerin analizine dahil edilmesi söz konusu olduğunda ilk akla gelen taslakların katılımcılar tarafından kontrol edilmesidir. Bu durum bir dereceye kadar geçerlilik sağlarken, aynı zamanda katılımcı açısından araştırma sürecine katılımın da sonunu işaret eder (Eckhoff, 2019a). Çocuklarla yapılan araştırmalarda, onların seslerinin analize dahil edilmesi zorunludur ve yetişkinlerin yorumlarına ayrıcalık tanımak onların katkılarını sınırlayabilir (Bell ve Cartmell, 2019). Fotoğraf, video, dijital oyun gibi teknolojik veri toplama araçlarının kullanılması, analizin yansıtıcılığını güçlendirir (Fasoli, 2003) ve görüntünün neyi temsil ettiğini somut bir şekilde ortaya koyar (Lodge, 2009). Dolayısıyla bu türden araçlar, çocukların seslerinin dahil edilmesini ve görünür olmasını sağlayarak yetişkinlerin yorumlarının baskılanmasına yardımcı olabilir.

Çocuklar verilerin analizi aşamasına dahil edilmek istendiğinde, onlardan takma isimlerini kendilerinin seçmeleri istenebilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken çocukların kendilerini veya arkadaşlarını açığa çıkaracak takma isimleri tercih etmemelerini sağlamaktır. Çocuklarla gerçekleştirilen çalışmaların bazılarında onlara kendi kişisel takma adlarını seçme fırsatının verildiği görülmüştür (Bell ve Cartmell, 2019; Eckhoff, 2019a; Gray ve Winter, 2011). Bu sayede hem verilerin gizliliği sağlanmış hem de çocuklar veri analiz sürecine dahil edilmiştir. Bununla birlikte elde edilen fotoğrafları hep birlikte tartışarak temalar ortaya koymuşlardır. Araştırmacı temaların ortaya çıkarılmasında çocuklara birtakım sorular yönelmiştir (Örneğin, bu fotoğrafların seçilme nedeni nedir? Veride/metinde eksik olan nedir?)

Sosyal araştırmacılar, elde ettikleri görsel materyalleri tamamen ve bireyleri anonimleştirmeye çalışmadan sunmayı tercih etmektedir. Bunu yapabilmeleri için de öncelikle rıza almaları gerekmektedir. Teknolojik araçlardan elde edilen veriler sadece bilgi amaçlı kullanıldığında rıza konusu nispeten basittir. Buna karşın araştırmacının yaygınlaştırılması sürecinde çocukların fotoğraflarına da yer verilmesi düşünülüyorsa durum karmaşıklaşır (Wiles vd., 2008). Görsel materyallerin yayımlanması, kişilerin, kurumların ve konumların anonimleştirilmesini imkansız değilse bile sorunlu hale getirecektir (Clark, 2006). Böyle durumlarda telif hakkı sorunları gündeme gelebilir ve bu fotoğrafların çocuklara herhangi bir zararının dokunmayacağından emin olunması gerekir. Meo (2010), yaygınlaştırma aşamasında araştırmacı tarafından çocuklara hangi görsellerin nerede kullanılmasına izin verdiklerinin ve hangilerinin anonim olmasını istediklerinin sorulması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte izinlerin araştırmacılara, görüntüleri sınırsız bir şekilde kullanma hakkını vermediğini vurgulamıştır. Kendi çalışmasında da katılımcı çocuklara potansiyel olarak zarar verebileceğini düşündüğü fotoğrafları (örneğin, ayna karşısında makyaj yapma)

kullanmamaya karar vermiştir. Araştırmacılar fotoğrafları yayınlarda veya sunumlarda kullanıp kullanmamaya karar verirken, pikselleştirme, yüzü veya görüntüyü bulanıklaştırma gibi çocuğun kimliğini gizlemenin yollarını inceleyebilirler. Ayrıca fotoğrafları kullanmak yerine, yalnızca düşünce, duygu veya deneyimleri temsil eden metinleri kullanmayı düşünebilirler (Nutbrown, 2010).

Çocukların yaygınlaştırma sürecine katılımı, araştırma boyunca devam eden seslerinin ve eylemlerinin gücünü deŖtelemeye yardımcı olacaktır. Bu noktada pasif ve aktif yayma biçimleri olmak üzere iki tür yaygınlaştırmadan bahsedilmektedir. Pasif yayma biçimleri (akademik dergiler, kitaplar ve bilimsel sunumlarda yayınlama), izleyicinin küçük bir grup eğitimci ve araştırmacıyla sınırlı olduğu yayma biçimleridir ve öncelikle yetişkin araştırmacının yararına hizmet eder. Katılımcı araştırmanın doğasına daha uygun olan aktif yayma biçimleri (okullarda veya diğer topluluk ortamlarında yerel gösteriler, çocukları içeren sunumlar, araştırma ortamı için uygulama kılavuzları) ise çocukların üstlendikleri katılımcı rolleri sürdürmesine ve ürettiklerini kendi sesleri aracılığıyla duyurmalarına olanak tanır. Aynı zamanda araştırma kapsamında üretilen bilginin çocuklara, ailelere ve eğitimcilere kadar genişletilmesine izin verir (Eckhoff, 2019a). Bununla birlikte çocuklarla gerçekeştirilecek katılımcı araştırmalar açısından aktif yayma biçimlerinin daha uygun olduğu söylenebilir. Çünkü aktif yayma biçimleri içerisinde medya, görsel sanatlar, multimedya, fotoğraflar gibi modern veri biçimlerini barındırır.

Verilerin yaygınlaştırılması aşamasına çocukların dahil edilebilmesi için süreç içerisinde pedagojik dokümantasyon tekniğinden yararlanılarak onlar tarafından çekilen fotoğraflar, videolar, alınan ses kayıtları, bilgisayar ortamındaki ürünler toplanabilir (Eckhoff, 2019b). Pedagojik dokümantasyon kapsamında kullanılan portfolyolar aracılığıyla çocuklar; aktivitelerini, düşüncelerini, duygularını ve öğrenimini organize edebilir, belgeleyebilir ve anlamlandırabilir (Kumpulainen, 2017). Yaygınlaştırma sürecinde çocuklarla işbirliği kurularak bu ürünler içerisinden seçimler yapılabilir. Eckhoff (2019a) tarafından çocukların hayvan habitatları ve hayvanların ihtiyaçları üzerine sınıf temelli fen öğrenimlerini yeni bir ortam olan doğal tarih müzesine taşımaları amacıyla gerçekeştirilen araştırmada, çocuklar tarafından çekilen fotoğraflar ve videolar tabletlere aktarılmıştır. Süreç sonunda çocukların seçtikleri görsellerle sınıf dokümantasyon kitabı ve sunum oluşturulmuş, aileler ve okuldaki diğer bireylerle paylaşılmıştır. Gray ve Winter (2011) tarafından gerçekeştirilen çalışmada çocuklar çektikleri fotoğraflar ve çizimler içerisinden seçimler yaparak bir duvar kolajı oluşturmuşlar ve bunu sunmuşlardır. Ayrıca ebeveynlerine araştırma sürecini anlatmak için rol oynamadan yararlanmışlardır. Lipponen ve diğerleri (2016) tarafından gerçekeştirilen çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının günlük yaşamlarındaki olumlu anılarını belgelemek için çocuklara kamera ve fotoğraf makineleri verilmiştir. Çocuklar fotoğraflardan yola çıkarak

yaşadıkları anıları diğer arkadaşlarına anlatmış ve bu yolla verilerin yaygınlaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Truscott (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çocuklar tarafından oluşturulan verilerin yaygınlaştırılmasında, eğitimciler ve ebeveynler için anonimleştirilmiş bulguların özetleri ve bu özetlerin resimli çocuk dostu bir versiyonundan yararlanılmıştır.

Bu bilgilerden hareketle çocukları yaygınlaştırma aşamasına dahil ederken süreç boyunca onları teşvik etmenin önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yaygınlaştırma kapsamında gerçekleştirilecek gösteri ve sunumlar için onlara gerekli zaman ve destek verilmeli, paylaşılacak görseller ve veriler seçilmeli, bunlara yönelik deneyimlerini ve düşüncelerini anlatmaları yönünde cesaretlendirilmeli, anlattıklarına yönelik tartışılmalı, iletişim becerileri desteklenmelidir. Ek olarak çocuklarla gerçekleştirilen çalışmaların yaygınlaştırılmasında, dijital sunum ve film oluşturmadan yararlanılabilir, uygulama kılavuzları geliştirilebilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Son yıllarda çocukların katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar giderek artmasına karşın bu araştırmalarda bir dizi kilit sorun gözden kaçma eğilimindedir. Bu sebeple araştırma sürecinde çocukların haklarını ihlal etmemek ve onlara zarar vermemek için karşılaşılabilecek sorunların gözden geçirilmesi önemli görülmektedir. Araştırmada karşılaşılabilecek sorunlar ve bunlara yönelik geliştirilecek çözüm önerileri, araştırmacının çocuklara ilişkin bakış açısına bağlıdır. Bu çalışmada ise araştırmacı tarafından sosyal yapılandırmacı bir bakış açısı benimsenmiştir. Bu bakış açısına sahip araştırmacılara göre çocuklar her zaman sosyal çevreleri ile etkileşim halindedir ve bu etkileşimleri deneyimlerinin temelini oluşturur (Freeman ve Mathison, 2009). Onların yetişkinlerle kurduğu ilişkiler, buldukları ortamlar, doğal davranmalarını engelleyerek elde edilen verilerin güvenilirliği ve geçerliğini zedeleyebilir. Çocukların etkileşim kurabilmelerinin desteklenmesi ve bu etkileşimlerinin kendi sosyal bağlamlarında anlaşılması ise onların araştırmanın tüm aşamalarına katılımları ile mümkündür. Bu sebeplerden dolayı mevcut çalışma; 1) Erişim kazanma ve onam süreci; (2) Araştırmanın gerçekleştirildiği ortam; (3) Araştırmanın tasarlanması ve veri toplama süreci; (4) Verilerin analizi ve yaygınlaştırılması olmak üzere dört başlık etrafında şekillendirilmiştir.

Araştırmacılar için çocuklarla çalışmanın ilk koşulu hem ebeveynlerden hem de çocuklardan onam alınmasıdır (Freeman ve Mathison, 2009). Bu süreçte araştırmacının üslubu, kendini tanıtmayı, iletişim kurma biçimi, sorduğu sorular, verdiği cevaplar ve katılımcıların sorular sormasına imkan tanınması onlarla ilişki geliştirilmesinde ve güven inşa etmesinde önemli rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra ebeveynlere araştırma sürecine ve araştırmanın yararlarına ilişkin şeffaf bir şekilde açıklamanın yapılması ve bu açıklamanın gelişim düzeylerine uygun olarak çocuklar için de gerçekleştirilmesi

gerekmektedir. Araştırmacılar tarafından katılımcıların zaman içerisinde fikirlerinin değişebileceği, bu sebeple araştırma süreci boyunca tekrar tekrar onamlarının alınması ve çalışmadan ayrılmayı isteme durumlarında bu kararlarına saygı gösterilmesi gerektiği unutulmamalıdır (Angell, Alexander ve Hunt, 2014; Conroy ve Harcourt, 2009; Dockett ve Perry, 2011). Tüm bunlar, çocukların fikirlerine saygı gösterilmesi ve gönüllü katılımlarının desteklenmesine katkıda bulunarak verilerin güvenilirliğini artıracaktır.

Çocuklarla çalışacak araştırmacıların üzerinde düşünmesi gereken önemli konulardan biri çalışmaların gerçekleştirileceği ortamlardır. Araştırmacılar ortamlar üzerinde çoğu zaman oldukça az kontrole sahip olduklarından araştırmanın öncesinde ortamın uygun olma durumunun değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Çocuk dostu olan ve güven uyandıran ortamlar, çocukların kendilerini rahat ve dürüst bir şekilde ifade etme durumlarını etkilemekte ve katılımlarını teşvik etmektedir (Barker ve Weller, 2003; Dockett ve Perry, 2011; Ericsson ve Boyd, 2017). Bununla birlikte araştırma öncesinde, araştırmanın gerçekleştirildiği ortama birden fazla kez ziyarete gidilmesi katılımcılar ve araştırmacıların ilişki geliştirmesine katkıda bulunacaktır (Whiting, 2015). Ev ortamında gerçekleştirilen çalışmalarda çocuklar kendilerini daha rahat hissedebilmektedir. Benzer şekilde bu ortamlar ebeveynlere araştırmayı yakından takip edebilme olanağı verdiğinden araştırmaya katılma konusunda daha istekli olmalarını sağlayabilir. Bu durum ebeveynlerin araştırmaya müdahalede bulunma durumlarını da beraberinde getirebilir (Freeman ve Mathison, 2009). Bu sebeple araştırmacılar tarafından ev ortamında doğru alanı bulmak oldukça önemlidir. Katılımcıların kendilerini güvende hissedebilmesi için ilk olarak aile üyelerinin sıklıkla kullandığı ortamların tercih edilmesi önerilebilir. Bu tür ortamlar zorlayıcı olsa da araştırmacılarla ilişki geliştiren çocukların sonraki süreçlerde kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri yerleri tercih etmesi muhtemeldir. Okul ortamında gerçekleştirilen çalışmalar ise aynı anda birçok katılımcıya ulaşmayı mümkün kıldığından araştırmacılar için zaman kısıtlamasını en aza indirmektedir. Buna karşın çoğu zaman çocuklar bu araştırmaları, okul kapsamında yapılan bir çalışma, araştırmacıyı da öğretmen rolünde algılayabilmektedir (Goodenough vd., 2003; Hill, 2006). Bu ortamların zorlayıcı etkilerini azaltmak için sınıf öğretmeninden destek alınması ve ebeveynlerin sürece dahil edilmesi önerilebilir. Aynı zamanda çocuklarla buz kırıcı aktiviteler gerçekleştirilebilir veya çocuklara çalışacakları ortamı seçmeleri yönünde destek olunabilir.

Araştırmanın tasarlanması ve veri toplama sürecinde öncelikle çocukların araştırmanın hangi aşamalarında yer alacağı belirlenmelidir. Çocukların katılımını sağlayabilmek için araştırmanın amacı doğrultusunda farklı yollardan yararlanılabilir. Hem geleneksel hem de yenilikçi bir dizi yöntem kullanmak çocuklarla yapılan araştırmaların bazı etik ve metodolojik konularını ele alarak bir denge

kurmaya yardımcı olabilir. Sadece bir teknikten elde edilecek verilere güvenmek yerine birden fazla tekniği kullanmak daha güvenilir sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır. Çocuklar arasında tercihler ve yetkinlikler farklılaştığından ideal veri toplama aracını bulmak zorlayıcı olabilmektedir (Punch, 2002). Bu sebeple onlara alternatiflerin sunulması önemlidir. Çocukların yetkin sosyal aktörler olarak algılanması, araştırmanın yetişkinlerle aynı şekilde yürütülmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Araştırmacıların araştırma süreci boyunca refleksif olmaları ve çocuklarla yapılan araştırmaların yetişkinlerle yapılan araştırmalardan potansiyel olarak farklı olmasının çeşitli nedenlerinin farkında olmaları gerekir. Bu durum çoğu zaman çocukların yetişkin toplumundaki marjinalleştirilmiş konumundan veya yetişkinlerin çocuk algılarından kaynaklanmaktadır. Bunlara ek olarak verilerin toplanmasının ardından karşılıklılık ilkesi kapsamında katılımcılara ürettikleri bilgilerin karşılığının verilmesi gerekmektedir (Freeman ve Mathison, 2009). Katılımcılara hediye verilmesi etik açıdan tartışmalı olmasına karşın (Fargas-Malet ve diğerleri, 2010), onların katkılarına ve zamanlarına saygı duymak ve bunlara değer vermek oldukça önemlidir.

Katılımcı araştırmalarda çocuklar analiz, sunum ve yaygınlaştırma süreçlerine nadiren dahil edilmektedir. Çünkü bu süreçler etik açıdan farklı zorlukları beraberinde getirdiğinden araştırmacıların dikkatli bir şekilde düşünmelerini gerektirir (Spriggs ve Gillam, 2019). Çocukları bu sürece dahil etmek için takma isimlerini kendilerinin seçmeleri istenebilir ve temalar birlikte oluşturulabilir. Araştırmada elde edilen görsel materyallerin yaygınlaştırma sürecinde kullanılması düşünülüyorsa bunların çocuklara zarar vermemesine özen gösterilmelidir. Bu kapsamda fotoğraflar kullanılırken yüzü veya görüntüyü bulanıklaştırma gibi yolların araştırılması önerilebilir (Nutbrown, 2010). Ayrıca yaygınlaştırma kapsamında yapılması planlanan gösteri ve sunumlar için çocuklara yeterli zaman ve destek verilmelidir.

Son olarak mevcut çalışma kapsamında paylaşılan genel bakış ve örnek araştırmalar, çocuklarla çalışmayı düşünen araştırmacılara net bir yön vermek yerine bir içgörü sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmacılar tarafından çocuk hakları ve çocuklarla kurulan ilişkilere dikkat edilerek, sosyal yapılandırmacı bir bakış açısı benimsenerek ve araştırma sürecine ilişkin sorgulama yapılarak çocuklarla gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında etik anlayışların geliştirilmeye devam edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akar-Gençer, A. (2019). *Çocukların araştırma süreçlerine katılım deneyimlerinin geliştirilmesi: Çocuklarla birlikte araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Aladağ, T. (2019). *Okul öncesi çocuklarının ideal sınıf paydaşları üzerine görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Aldemir, J., & Kermani, H. (2017). Integrated STEM curriculum: improving educational outcomes for Head Start children. *Early Child Development and Care*, 187(11), 1694–1706. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1185102>
- Angell, C., Alexander, J., & Hunt, J. A. (2015). ‘Draw, write and tell’: A literature review and methodological development on the ‘draw and write’ research method. *Journal of Early Childhood Research*, 13(1), 17–28. <https://doi.org/10.1177/1476718X14538592>
- Baker, H. (2005). Involving children and young people in research on domestic violence and housing. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 27(3-4), 281–297. <https://doi.org/10.1080/09649060500386786>
- Balen, R., Blyth, E., Calabretto, H., Fraser, C., Horrocks, C., & Manby, M. (2006). Involving children in health and social research: ‘Human becomings’ or ‘active beings’? *Childhood*, 31(1), 29–48. <https://doi.org/10.1177/0907568206059962>
- Barker, J., & Weller, S. (2003). “Is it fun?” Developing children centred research methods. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 23(1/2), 33–58. <https://doi.org/10.1108/01443330310790435>
- Bell, K., & Cartmell, J. (2019). Creating a vocabulary about school-age childcare using photography. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1–9. <https://doi.org/10.1177/1609406918811488>
- Bilir-Seyhan, G. (2013). *Okulöncesine devam eden çocukların sağlık algularının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Bogolub, E.B., & Thomas, N. (2005). Parental consent and the ethics of research with foster children: beginning a cross-cultural dialogue. *Qualitative Social Work*, 4(3), 271–92. <https://doi.org/10.1177/1473325005055592>
- Bushin, N. (2007). Interviewing with children in their homes: Putting ethical principles into practice and developing flexible techniques. *Children’s Geographies*, 5(3), 235–51.
- Cameron, H. (2005). Asking the tough questions: A guide to ethical practices in interviewing young children. *Early Child Development and Care*, 175(6), 597–610. <https://doi.org/10.1080/03004430500131387>
- Cappello, M. (2005). Photo interviews: Eliciting data through conversations with children. *Field Methods*, 17(2), 170–182. <https://doi.org/10.1177/1525822X05274553>
- Cardellini, M. (2017). Using photos in pedagogical and intercultural research with children. Images and research: Between sense and reality. *Proceedings*, 1(9). <https://doi.org/10.3390/proceedings1090926>
- Christensen, P., & Prout, A. (2002). Working with ethical symmetry in social research with children. *Childhood*, 9(4), 477–497. <https://doi.org/10.1177/0907568202009004007>

- Clark, A. (2006). *Real life methods working papers: Anonymising research data*. 3 Haziran 2021 tarihinde http://eprints.ncrm.ac.uk/480/1/0706_anonymising_research_data.pdf adresinden erişildi.
- Clark-Ibáñez, M. (2004). Framing the social world with photo-elicitation interviews. *American Behavioral Scientist*, 47(12), 1507–1527. <https://doi.org/10.1177/0002764204266236>
- Conroy, H., & Harcourt, D. (2009). Informed agreement to participate: beginning the partnership with children in research. *Early Child Development and Care*, 179(2), 157–165. <https://doi.org/10.1080/03004430802666973>
- Cree, V., Kay, H., Tisdall, K. (2002). Research with children: Sharing the dilemmas. *Child & Family Social Work* 7, 47–56. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2002.00223.x>
- Çandır, T. (2020). *Okul öncesi eğitime devam eden 48-66 aylık çocukların eğitim ortamlarının mekânsal özelliklerine ilişkin değerlendirmelerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Darbyshire, P., MacDougall, C., & Schiller, W. (2005). Multiple methods in qualitative research with children: More insight or just more? *Qualitative Research*, 5(4), 417–436. <https://doi.org/10.1177/1468794105056921>
- David, M., Edwards, R., & Alldred, P. (2001). Children and school-based research: ‘Informed consent’ or ‘educated consent’? *British Educational Research Journal*, 27(3), 347–365. <https://doi.org/10.1080/01411920120048340>
- Davis, P. (2007). Storytelling as a democratic approach to data collection: Interviewing children about reading. *Educational Research*, 49(2), 169–184. <https://doi.org/10.1080/00131880701369693>
- Denov, M. (2010). *Child soldiers: Sierra Leone's revolutionary united front*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dockett, S., & Perry, B. (2011). Researching with young children: Seeking assent. *Child Indicators Research*, 4, 231–247. <https://doi.org/10.1007/s12187-010-9084-0>
- Eckhoff, A. (2015). Ethical considerations of children’s digital image-making and image-audiancing in early childhood environments. *Early Child Development and Care*, 185(10), 1617–1628. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1013539>
- Eckhoff, A. (2019a). *Participatory research with young children*. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-19365-2>
- Eckhoff, A. (2019b). Public displays of children’s work in early learning and elementary school settings as documentation of children’s learning experiences. *International Journal of Early Childhood*, 51, 73–91. <https://doi.org/10.1007/s13158-019-00233-8>
- Edwards, S., Nolan, A., Henderson, M., Mantilla, A., Plowman, L., & Skouteris, H. (2016). Young children's everyday concepts of the internet: A platform for cyber-safety education in the early years. *British Journal of Educational Technology*, 49(1), 45–55. <https://doi.org/10.1111/bjet.12529>

- Einarsdóttir, J. (2007). Research with children: Methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 197–211. <https://doi.org/10.1080/13502930701321477>
- Ericsson, S., & Boyd, S. (2017). Children’s ongoing and relational negotiation of informed assent in child–researcher, child–child and child–parent interaction. *Childhood*, 24(3), 300–315. <https://doi.org/10.1177/0907568216688246>
- Fargas-Malet, M., McSherry, D., Larkin, E., & Robinson, C. (2010). Research with children: Methodological issues and innovative techniques, *Journal of Early Childhood Research*, 8(2), 175-192. <https://doi.org/10.1177/1476718X09345412>
- Fasoli, L. (2003). Reading photographs of young children: Looking at practices. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4(1), 32–47. <https://doi.org/10.2304/ciec.2003.4.1.5>
- Flewitt, R. (2005). Conducting research with young children: Some ethical issues. *Early Childhood Development and Care*, 175(6), 553–565. <https://doi.org/10.1080/03004430500131338>
- Freeman, M., & Mathison, S. (2009). *Researching Children's Experiences*. New York: Guilford Press.
- Gallacher, L.-A., & Gallagher, M. (2008). Methodological immaturity in childhood research? Thinking through participatory methods. *Childhood*, 15(4), 499–516. <https://doi.org/10.1177/0907568208091672>
- Gallagher, M. (2008). Foucault, power and participation. *The International Journal of Children’s Rights*, 16(3), 395-406. <https://doi.org/10.1163/157181808X311222>
- Graham, A., Powell, M., & Truscott, J. (2016). Exploring the nexus between participatory methods and ethics in early childhood research. *Australasian Journal of Early Childhood*, 41(1), 82–89. <https://doi.org/10.1177/183693911604100111>
- Gray, C. & Winter, E. (2011). Hearing voices: Participatory research with preschool children with and without disabilities. *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(3), 309-320. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2011.597963>
- Green, A, & Denov, M. (2019). Mask-making and drawing as method: Arts-based approaches to data collection with war-affected children. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1-13. <https://doi.org/10.1177/1609406919832479>
- Goodenough, T., Williamson, E., Kent, J., & Ashcroft, R. (2003). “What did you think about that?” Researching children’s perceptions of participation in a longitudinal genetic epidemiological study. *Children and Society*, 17(2), 113–25. <https://doi.org/10.1002/CHI.739>
- Gube, J. (2021). Photo-eliciting technique as an integrated meaning-making practice: An introspective look at diversity, identities, and voice-giving. *Visual Studies*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/1472586X.2020.1854053>
- Haden, C. A., Jant, E. A., Hoffman, P. C., Marcus, M., Geddes, J. R., & Gaskins, S. (2014). Supporting family conversations and children's STEM learning in a children's museum. *Early Childhood Research Quarterly*, 29(3), 333-344. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2014.04.004>

- Harden, J., Scott, S., Backett-Milburn, K., & Jackson, S. (2000). Can't talk, won't talk: Methodological issues in researching children. *Sociological Research Online* 5(2). <https://doi.org/10.5153/sro.486>
- Hart R. A. (2008). Stepping back from 'the ladder': reflections on a model of participatory work with children. In: Reid A., Jensen B. B., Nikel J., Simovska V. (Eds) *Participation and Learning* (19-31). Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6416-6_2
- Heath, S., Charles, V., Crow, G., & Wiles, R. (2007). Informed consent, gatekeepers and go-betweens: negotiating consent in child- and youth-oriented institutions. *British Educational Research Journal*, 33(3), 403–417. <https://doi.org/10.1080/01411920701243651>
- Hill, M. (2006). Children's voices on ways of having a voice: children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. *Childhood*, 13(1), 69–89. <https://doi.org/10.1177/0907568206059972>
- Hilppö, J., Lipponen, L., Kumpulainen, K., & Rajala, A. (2017). Visual tools as mediational means: A methodological investigation. *Journal of Early Childhood Research*, 15(4), 359-373. <https://doi.org/10.1177/1476718X15617795>
- Hunt, J. (2004). *Consumer involvement: Seeking the views of children and young people: A limited review*. 2 Haziran 2021 tarihinde <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.630.7388&rep=rep1&type=pdf> adresinden erişildi.
- Husbye, H. E., Buchholz, B., Coggin, L. S., Powell, C. W., & Wohlwend, K. E. (2012) Critical lessons and playful literacies: Digital media in PK-2 classrooms. *Language Arts*, 90(2), 82–92.
- Kay, H., Cree, V., Tisdall, K., & Wallace, J. (2003). At the edge: negotiating boundaries in research with children and young people. *Forum: Qualitative Social Research*, 4(2). <https://doi.org/10.17169/fqs-4.2.706>
- Kellett, M. (2011). Empowering children and young people as researchers: Overcoming barriers and building capacity. *Child Indicators Research*, 4(2), 205–219. <https://doi.org/10.1007/s12187-010-9103-1>
- Kızıldaş, E., & Sak, R. (2016). Okul öncesi eğitimde alan gezisi etkinlikleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 0-0.
- Kumpulainen, K. (2017). Picturing voice: Visual methods and children's voices in Finnish education. *Image*, 3(1), 210–212.
- Lambert, V., & Glacken, M. (2011). Engaging with children in research: Theoretical and practical implications of negotiating informed consent/assent. *Nursing Ethics*, 18(6), 781-801. <https://doi.org/10.1177/0969733011401122>
- Lodge, C. (2009). About face: Visual research involving children. *Education 3-13*, 37(4), 361–370. <https://doi.org/10.1080/03004270903099926>

- Meo, A. I. (2010). Picturing students' habitus: The advantages and limitations of photo-elicitation interviewing in a qualitative study in the city of Buenos Aires. *International Journal of Qualitative Methods*, 9(2), 149–171. <https://doi.org/10.1177/160940691000900203>
- Mishna, F., Antle, B. J., & Regehr, C. (2004). Tapping the perspectives of children. Emerging ethical issues in qualitative research. *Qualitative Social Work*, 3(4), 449-468. <https://doi.org/10.1177/1473325004048025>
- Morgan, M., Gibbs, S., & Maxwell, K. (2002). Hearing children's voices: Methodological issues in conducting focus groups with children aged 7–11 years. *Qualitative Research*, 2(1), 5–20. <https://doi.org/10.1177/1468794102002001636>
- Morrow, V. (2001). Using qualitative methods to elicit young people's perspectives on their environments: Some ideas for community health initiatives. *Health Education Research. Theory & Practice*, 16(3), 255–68. <https://doi.org/10.1093/her/16.3.255>
- Morrow, V., & Richards, M. (1996). 'The ethics of social research with children: An overview', *Children and Society*, 10(2), 90-105. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.1996.tb00461.x>
- Nutbrown, C. (2010). Naked by the pool? Blurring the image? Ethical issues in the portrayal of young children in arts-based educational research. *Qualitative Inquiry*, 17(1), 3-14. <https://doi.org/10.1177/1077800410389437>
- Orkun, T. (2012). *İlkokul çocuklarında besin tüketiminin dijital fotoğraflama yöntemiyle saptanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, B. G. (2020). *Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları ile teknolojik cihaz kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Pase, F. (2019). "You have to sign here:" A hermeneutic reading of young children's politeness play. In: A. Eckhoff (Ed.) *Participatory Research with Young Children* (p. 39-51). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-19365-2_3
- Phelan, S. K., & Kinsella, E. A. (2013). Picture this . . . safety, dignity, and voice— ethical research with children: Practical considerations for the reflexive researcher. *Qualitative Inquiry*, 19(2), 81-90. <https://doi.org/10.1177/1077800412462987>
- Powell, M. A., & Smith, A. B. (2009). Children's participation rights in research. *Childhood*, 16(1), 124–142. <https://doi.org/10.1177/0907568208101694>
- Punch, S. (2002). Research with children: The same or different from research with adults? *Childhood*, 9(3), 321-341. <https://doi.org/10.1177/0907568202009003005>
- Pyle, A. (2013). Engaging young children in research through photo elicitation. *Early Child Development and Care*, 183(11), 1544-1558. <https://doi.org/10.1080/03004430.2012.733944>
- Spriggs, M., & Gillam, L. (2019). Ethical complexities in child co-research. *Research Ethics*, 15(1), 1-16. <https://doi.org/10.1177/1747016117750207>

- Stephenson, A. (2009). Horses in the sandpit: Photography, prolonged involvement and ‘stepping back’ as strategies for listening to children’s voices. *Early Child Development and Care*, 179(2), 131–141. <https://doi.org/10.1080/03004430802667047>
- Truscott, J. (2020). Toward a pedagogy for nature-based play in early childhood settings. In Cutter-MacKenzie et al. (Eds.), *Research handbook on childhood nature* (1521-1548). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67286-1_82
- Turhan, Ü. (2020). *Sanal gerçeklik ortamlarının çocukların oyun ve öğrenme deneyimlerine etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- United Nations [UN] (1989). *United Nation Convention of the Rights of the Child*. 2 Haziran 2021 tarihinde <https://core.ac.uk/download/pdf/33739366.pdf> adresinden erişildi.
- Watson, J. (2001). Social constructivism in the classroom. *Support for Learning*, 16(3), 140-147. <https://doi.org/10.1111/1467-9604.00206>
- Whiting, L. S. (2014). Reflecting on the use of photo elicitation with children. *Nurse Researcher*, 22, 13– 17. <https://doi.org/10.7748/nr.22.3.13.e1283>
- Wiles, R., Prosser, J., Bagnoli, A., Clark, A., Davies, K., & Holland, S. (2008). *Visual ethics: Ethical issues in visual research*. Southampton: National Centre for Research Methods. 3 Haziran 2021 tarihinde <http://eprints.ncrm.ac.uk/421/1/MethodsReviewPaperNCRM-011.pdf> adresinden erişildi.